

алюзивні відсилання до творчої манери окремих художників, використання певних понять чи термінів невербальних мистецтв, взаємодія літератури та живопису на рівні персонажів-митців, котрі представляють ці мистецтва тощо.

Література

1. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 752 с. – Сер. : Nota bene.
2. Перевод и граница : перспективы интермедиаальной поэтики / И. В. Борисова // Toronto Slavic Quarterly – № 7. – Winter 2004. – Библиогр. : 47 назв. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.utoronto.ca/tsq/07/borisova07.shtml> (20.04.2009)
3. Современное литературоведение в аспекте междисциплинарных исследований : методология интермедиаального анализа. – 21 с. – Библиогр. : 49 назв. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unikonstanz.de/FuF/Philo/LitWiss/Slavistik/kn-spb/pdf/analiz.pdf> (14.04.2009)
4. Типология литературно-музыкальных корреляций / Р. Крауклис // Филол. зап. : материалы герцен. чтений : сб. ст. / [ред.-сост. А. М. Новожилова] ; Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – СПб., 2005. – С. 13–18. – Библиогр. : 7 назв. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://povruslit.narod.ru/science/zapiski2005.doc> (14.04.2009)
5. Тишунина Н. В. Интермедиаальность : к определению границ понятия / Н. В. Тишунина // Тез. I Междунар. конф. Литература в системе искусств : методология междисциплинарных исследований : 23–25 марта 2000 г. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2000. – С. 16–17.

УДК 821.161. 2-1 Влизько

*Дружиневич Лідія
(м. Луцьк)*

МУЗИЧНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЕТИЧНОГО СВІТОВІДЧУТТЯ ОЛЕКСИ ВЛИЗЬКА

У статті розглянуто поезії Олексі Влизька щодо наявності в них музичних елементів. Зроблено акцент на звуковому сприйнятті віршів, проаналізовано ключові музичні образи, а також їх художнє осмислення в поетичній системі автора.

Ключові слова: музичність, музичний жанр, звуковий образ, поетичне зображення.

Дружинович Л. С. Музыкальность как элемент поэтического мироощущения Олексы Влизько. В статье рассматривается поэзия Олексы Влизько на наличие в них музыкальных элементов. Делается акцент на звуковом восприятии стихотворений, анализируются ключевые музыкальные образы, а также их художественное осмысление в поэтической системе автора.

Ключевые слова: музыкальность, музыкальный жанр, звуковой образ, поэтическое изображение.

Druzhynovych L. S. Musicality as the Element of O. Vlyz'ko's Poetic World-view. This article deals with Oleksa Vlyz'kos' poems in which musical elements are present. Great attention is paid to the sound reception of poems. Main musical images have been analyzed there. Questions relating to the artistic understanding of musical images in the Vlyz'ko's poetic system have also been considered.

Key words: musicality, music genre, sound image, poetic representation.

Українська література 1920–1930-х рр. ХХ ст. виявила бурхливий розвиток мистецьких талантів. Живим струменем у літературне буття вливалися все нові й нові постаті зі своїми світоглядними принципами. Часто в цей час письменники об'єднувалися в літературні організації, обстоюючи певні мистецькі ідеї та програми. Олекса Влизько засвідчив надзвичайно потужний літературний талант. Незважаючи на всі труднощі, які йому довелося пережити за свій короткий вік, він усе ж таки зайняв гідне місце в українській літературі доби “Розстріляного відродження”.

Часто дослідники дотримуються думки, що синтез мистецтв – явище естетичне. Українські літературознавці (І. Денисюк, Н. Калениченко, Ю. Кузнецов, О. Рисак, О. Мацяк) наголошували на зв'язках красного письменства кінця ХІХ – початку ХХ ст. зі суміжними видами мистецтва, одностайно називаючи поєднання в єдиному ідейно-художньому задумі різних видів творчості синтезом мистецтв. Мета нашого дослідження – проаналізувати поезію Олекси Влизька щодо наявності в ній музичних елементів, виявити ті риси художнього мовлення, які зближують твори автора з музичним мистецтвом. Предметом вивчення стала лірика митця. Об'єктом розгляду є музичність як невід'ємна риса поетичного світобачення О. Влизька, а також художні образи, які автор вводить у структуру творів для досягнення якомога сильнішого експресивного ефекту.

Ще Ю. Лавріненко свого часу зазначав, що «в глухонімому юнакові з великими круглими очима (він нагадував його сучасникам

“степового кібця, що височить на пагорбі, щільно стиснувши крила”), – ізольованому від звуків життя – кипіло духове бетговенське море» [3, 377]. Мав рацію дослідник, адже фізична вада молодого Олексі не зашкодила йому на повний голос заявити про свій поетичний талант. Очевидно, для глухого Влизька потреба звучати в слові була органічною, як і потреба жити. Він майстерно володів засобами версифікації, умів влучно використовувати звукові образи, надаючи щораз сильнішого звучання своїй поезії.

На перший погляд, не вдаючися до біографічних фактів із життя автора, про Влизькові вірші можна сказати, що їх написала людина, котра не просто має здатність чути, а й володіє ідеальним музичним слухом. У ліриці О. Влизька на позначення звукового вираження навколишнього світу вжито ряд синонімів, котрі передають різноманітні відтінки звучання. Усі ці звуки автор ніби чує насправді, наприклад, натрапляємо на такі слова (подаємо їх у початковій формі): співати (виспівувати, підспівувати, підтягувати), дзвонити (видзвонювати, дзеленчати), бриніти, шепотіти, лунити, реготати, свистіти, скреготіти, герготіти, хрипіти, шуміти, кричати. І це далеко не весь перелік «звукових» слів.

Літературознавець Ф. Степанов у статті «Олекса Влизько: трагедія віри» цитує П. Журбу, котрий ще в часи «хрущовської відлиги» привітно відгукнувся на твори свого земляка: «Олекса в тринадцять років оглух. Власні вірші він не міг чути. Але навряд чи знайдуться на той час такі поезії, які б так чарували своєю музичністю, своєю мелодійністю, як студії Влизька. Життя у нього склалося переповнене вщерть трагедією, прикрощами. І настільки ж переповнена вщерть хвилиєю радості, оптимізму його поезія» [5, 18].

Неоромантик-Влизько надзвичайно тонко відчував тони й півтони. Уся його поетична творчість виконана в мажорній тональності. Ось, наприклад, узяти хоча б кілька рядків, котрими розпочинається перша поетична збірка О. Влизька «За всіх скажу» (1927): «Крові б, крові і сили відерцем / Святогором понести до мас!... / Якби можна помножити серце, / Я б помножив би тисячу раз!» [1, 13]. Ці слова звучать голосно (і не тільки за рахунок знаків окликів у кінці віршового рядка), не потребують розв'язання, тобто є, з музичного погляду, завершеним стійким акордом. Крім того, подібних «акордів» у ліриці поета можемо знайти чимало.

Серед звукових образів спробуємо виділити кілька умовних груп. Першу групу становитимуть образи на позначення музичних інструментів або їх частин: дзвін, дзвіночки, камертон, кларнет, сопілка, віоліна, арфа, ліра, бубон, гітара, куранти, струна. Виокремимо також у цій групі слова, які характеризують спосіб гри на музичних інструментах: бриніти, видзвонювати, дударити. До наступної групи звукових образів відносимо ті, які називають музичні жанри: пісня, серенада, балада, марш, гімн, симфонія, увертюра, імпровізація, фокстрот, а також слова на позначення способу виконання пісенних жанрів: співати, підспівувати, підтягувати. Часто в поезії О. Влизька натрапляємо на слова, котрі передають звуковий фон зображуваних подій: тиша, брязкіт, дзвін, гук, гул, шум, грім, луна, стук, лемент, рев. Ці слова набувають варіативності в епітетах (тихий, шумний), тому ми не будемо окремо виділяти подібні слова, а розглядатимемо їх у межах названої групи. Четверту групу складають музичні терміни на позначення тональності (мінор), законів гармонії та поліфонічного виконання музичних творів (дисонанс, оркестр, джаз-банд та ін).

Олекса Влизько на сторінках своїх поетичних збірок демонструє читачам унікальне володіння музичними прийомами як засобами художнього увиразнення. Чітко в багатьох поезіях простежуємо ритмічну організованість, наприклад: *«Вже не задзвонять, ні, шоломи / Забутих скіфів і сармат! / Навіщо жаль? Новітні зломи / Бринять в оркестрові гармат!..»* [1, 16], а використання асонансів та алітерацій робить поетичні рядки ще музичнішими.

Леонід Первомайський у передмові до збірки вибраного О. Влизька (1968) влучно зазначав: «Не можна дивуватися з іманентного почуття ритму, властивого Влизькові, з різноманітності форм організації слова, яке на слух він сприймав тільки в дитинстві, а згодом мусив задовольнятися тільки його графічними символами. Ритм живої, багатой на інтонації, різьчатої мови сповнював поета, він носив його в собі в усіх відтінках ніжності, патетичного піднесення, іронії та сарказму» [4, 4].

Спробуємо дещо детальніше за виокремленими групами розглянути музичні елементи в поезії О. Влизька.

Щодо першої групи звукових образів, то вони виявилися найчастіше вживаними в поетичному мовленні автора. Наприклад: *«Давно набридли струни ліри»* [1, 34], *«Хто це, грішний, із вас не відчує той сум, / Як в імлі забринить віоліна!»* [1, 36] або: *«Б'ється бубон тонко*

і зухвало, / І дзвенять дзвіночки біля скронь...» [1, 45], «Забринить гітара / і, можливо, вб'є / золотим ударом / молоде / моє» [1, 79–80].

Поету надзвичайно тонко вдається відчувати ритм життя, що відбито ось у таких віршованих рядках: *«По завулках – / чорні гуки, / в стіни – / стуки, / в двері – / вдари, / по завулках / темні ночі / роздирає / дзвін гітари» [1, 84].* Мелодика вірша в О. Влизька повністю відповідає співвідношенню музичних і словесних елементів. Уся поезія митця виразно звукова, тому майже кожен вірш може бути покладеним на музику, оскільки має струнку будову.

Не менш поширеними в ліриці поета є слова на позначення музичних жанрів. Уже саме введення у структуру поетичного твору подібних слів налаштовує думку читача на музичний лад: *«Сьогодні ми співаєм хором / І нам підспіває весна!» [1, 20], «Як дзвін поранений, уперто / Хрипить за пописком дячок, / І в унісон за п'ятачок / Старча підтягує за мертвих» [1, 29], «Твої пісні – це теплий промінь, / Що палить темряву, мов лід!» [1, 34], «Не лицемір, поете, серцем / І не роби із нього шарж: / Замало глянути крізь скельця / На бунт, виспівуючи марш!» [1, 34], «...Синю серенаду / про Шехерезаду / з вітром / віч-на-віч – / заспіваю / вніч...» [1, 80].*

У поезії О. Влизька натрапляємо також на виразний народно-пісенний елемент – заспів, котрий у строфі поєднується з поетичними звертаннями: *«Гей, ти серце, сонячно-гаряче, / Гей, ти, серце, сонцем золоте, – / Від колиски невгамовна вдача / Оселилась з нами і росте!» [1, 21]* або *«Гей, піду на села у веселім марші, / Щоб за плугом взнати, чи поет і я! / Сонце ти гаряче, братику мій старший, / Мабуть, в тім і буде доленька моя!» [1, 43].*

Використання поетом термінів на позначення музичних жанрів (увертюра, марш, імпровізація, симфонія) сприяє тому, аби читач зумів поєднати два види мистецтва – поезію і музику. Такі слова часто винесені в заголовки віршів, що посилює загальне сприйняття твору, налаштовує на відповідний настрій. Показовою в цьому плані є «Дев'ята симфонія»: «Влизькова “Дев'ята симфонія”, силою людяності, бурхливим піднесенням, благородством думок і почуттів близька до Шіллерового “Обнімітесь, мільйони!”, прочитується на тлі симфонії Бетховена з її ідеєю перемоги радості над стражданням, найбільш людяної ідеї, яку знало будь-коли і будь-яке мистец-

тво» [4, 5]. Твір має своєрідне обрамлення: перша строфа виступає драматичним вступом (подібно до музичного твору): *«Вогню, вогню! – Надлюдської любові! / Хай кров кипить у грудях молодих! / Беру тебе, о світе мій терновий, / В обійми сонячні!»* [1, 22]. Перші «акорди» «Дев'ятої симфонії» задають мажорної тональності всьому твору. Ці ж рядки автор використовує і в кінці монологу, тобто вони є кодою, яка узагальнює тематичний аспект.

Також для посилення читацької уваги О. Влизько часто застосовує рефрени (в музиці – репризи). Це видно у віршах «Поетові», «Міщанська стратегема», «Гарматний марш» та ін. Найбільшого вираження цей музичний елемент набув у збірці «Книга балад» (1930).

Не менш вагомими для експресивного сприйняття в поетичних творах О. Влизька є художні образи із третьої групи. Завдяки їх використанню автор досягає максимального ефекту у змісті вірша, оскільки вони передають звуковий фон, який можна почути навіть мимовільно. Наприклад: *«...дівчата, узявшись за руки, сміються / Дзвінко і тонко, аж пуца за балкою лунами сходить...»* [1, 51], *«Зойкнуло щось на болоті, і тиша усюди настала...»* [1, 52]. Поет усвідомлює, що світ природи, який його оточує, наскрізь музичний. Очевидно, дитячі враження тут теж відіграли свою роль. Він чує, як *«воркочуть голуби»* [1, 24], *«гудуть проміння-бджоли, / І летять, летять-бринять листи»* [1, 25], *«шумить і кошлатиться пуца»* [1, 26]. Не залишається поза авторською увагою і морська тематика. Це набуває увиразнення в таких, наприклад, рядках: *«...хвилі прибоюми луняють, / Дивні легенди шепочуть і піною берег голублять!»* [1, 49]. Рух хвиль теж ритмічний, а в ліриці О. Влизька дещо нагадує баркаролу.

Верлібр у поета виразно мелодійний. Не можемо оминати такі, на перший погляд, пейзажні рядки, котрі демонструють читачеві ідилічну сільську замальовку: *«Верби гоїдались над ставом і тихо дзвонили в повітрі. / М'яко котилися хвилі над полем у золотому морі, / Коник дзюрчав у волошках, і сивий старенький корівник / Десь на леваді в сопілку, пасучи корови, дударив»* [1, 48]. Проте бачимо (краще навіть – чуємо!), що в кожному рядкові присутні музичні елементи. Подібні засоби увиразнення значно поглиблюють сприйняття поезій. Ю. Ковалів стверджував, що О. Влизько «відразу довів своє право на десте-

менну лірику, реалізовану в невичерпних можливостях версифікації при використанні ямба і анапеста, навіть імітації гекзаметра (“Аероплан”, “Трактор”), що пожвавлювало гнучкий ритмо-інтонаційний потенціал поетичного мовлення, облямованого “золотою” (сталий епітет поета) жилкою непідробного мажору, молодечого завзяття, самовимоги жити на найвищих регістрах потужної пристрасті...» [2, 54]. Епітет *золотий* поет вживає не лише для позначення зорового відчуття, а й для ознак музичного жанру, наприклад: «*Завихрилось листя. Золоті фокстроти...*» [1, 39].

Поету вдалося за законами поліфонії вибудувати свій цикл «Настрої-дисонанси». Поняття дисонансу важливе в музиці, оскільки для гармонійного поєднання звуків у мелодію вважається недопустимим, ефект милозвуччя може бути досягнений тільки завдяки асонансу. У своїх поетичних творах Олекса Влизько продемонстрував неповторний композиторський талант, адже писав їх із надзвичайним відчуттям ритму і гармонії. Справедливе визнання поет здобув у літературознавців: «Буревісник Розстріляного Відродження, він став романтиком його життєвих сил і потенцій, оновлення, пригод, творчої праці, свободи і обов’язку... Влизько-поет -- це тільки обірваний початок» [3, 376].

Уже з перших своїх творів О. Влизько звучав *forte*, а для жорстокої політичної дійсності 1930-х рр. це виявилось занадто голосно і, як наслідок, – розстріл поета. Незважаючи на фізичну недугу, звуки були завжди присутніми в його творості, а музичність стала ключовим елементом поетичного світосприйняття.

Література

1. Влизько О. Вогонь любові : [Текст] / Олекса Влизько. -- К. : Дніпро, 1968. – 232 с., [2] с.
2. Ковалів Ю. Олекса Влизько [Текст] / Юрій Ковалів // Дивослово. – 2008. – № 2. – С. 54–60.
3. Лавріненко Ю. Олекса Влизько [Текст] / Ю. Лавріненко // Розстріляне відродження : Антологія 1917–1933 : Поезія – проза – драма – есей / [упоряд., передм., післям. Ю. Лавріненка ; післям. Є. Сверстюка]. – К. : Смолоскип, 2007. – С. 373–377.
4. Первомайський Л. Обіщання і здійснення [Текст] / Леонід Первомайський // Влизько О. Вогонь любові. – К. : Дніпро, 1968. – С. 3–9.
5. Степанов Ф. Олекса Влизько : трагедія віри [Текст] / Федір Степанов // Слово і Час. – 1993. – № 2. – С. 17–23.